

УДК 130.2

Олена Титар

ДУХОВНІСТЬ ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Проаналізована трансформація духовних та освітніх практик у сучасній культурі. Розглянуто духовність як основу сучасної української ідентичності. Доводиться, що український постколоніальний дискурс не можливий без взаємодії модерного та постмодерного типу ідентичності. Це критика модерного і постмодерного способу бачення проблеми. Культурно-соціальними наслідками першого етапу інформаційного суспільства, першого етапу глобалізації є: внутрішня фрагментизація робочої сили на інформаційних виробників та решту; соціальне виключення багатьох індивідів та цілих сегментів суспільства. Новий етап розвитку ідентичностей має консолідувати суспільство. Доводиться, що діалогічна природа комунікації формує ідентичність як знання природи власного «Я», що готове дати відповідь на виклики Іншого, тим самим формується не тільки моя ідентичність, але й моє місце у світі, моя духовність, межі моїх цінностей. Модерний тип ідентичності пов'язаний з нацією-державою, яка намагається максимально розповсюдити свій вплив, модерний тип ідентичності виробляє колоніальний світ, де відбувається чіткий поділ на метрополію та колонії, особливим типом колоній стають внутрішні колонії. У випадку з Україною, ми можемо бачити складне поєднання зовнішнього та внутрішнього колоніалізму, особлива небезпека внутрішнього колоніалізму полягає у тому, що до кінця залишається неясним, хто підкорювач, а хто підкорений. Постмодерний тип ідентичності в культурі Слобожанщини пов'язаний із переосмисленням модерну, він не стільки критичний, скільки об'єднувальний. Людське буття у глобалізованому світі повинне спиратись на поновлення гуманістичних ідеалів, відчуття дому та безпеки. Пропонується нова етика, заснована на принципах свободи, демократичності та поваги до кожної індивідуальності, що поширює нове розуміння духовності у зв'язку з національною культурою та національним світоглядом.

Ключові слова: *духовність, ідентичність, українська ідентичність, національна культура, філософія культури, аксіологія, філософська антропологія, постколоніальні дослідження.*

Elena Titar

SPIRITUALITY AS THE BASIS OF MODERN UKRAINIAN IDENTITY

The transformation of spiritual and educational practices in contemporary culture is analyzed. Spirituality is considered as the basis of modern Ukrainian identity. It is proved that Ukrainian post-colonial discourse is not possible without the interaction of the modern and postmodern identity type. This is a critique of the modern and postmodern way of seeing the problem. Cultural and social consequences of the first stage of the information society, the first stage of globalization are: internal fragmentation of the workforce of information producers and the rest; social exclusion of many individuals and entire segments of society. A new stage in the development of identities should consolidate society. It turns out that the dialogic nature of communication forms identity as knowledge of the nature of its own Self, ready to respond to the challenges of the Other, thus not only my identity is formed, but my place in the world, my spirituality, the limits of my values. The modern type of identity is associated with a nation-state, which tries to maximize its influence, the modern type of identity produces a colonial world, where there is a clear division into metropolis and colony, a special type of colonies are internal colonies. In the case of Ukraine, we can see the complex combination of external and internal colonialism, and the particular danger of internal colonialism lies in the fact that it remains unclear to the end who conqueror, but who is subdued. The postmodern identity type in the Slobozhanshyna culture is connected with the rethinking of modernity, it is not so critical, but unifying. Human beings in a globalized world must rely on the renewal of humanistic ideals, a sense of home and security. A new ethics is proposed based on the principles of freedom, democracy and respect for every individuality that extends a new understanding of spirituality in connection with national culture and national outlook.

Key words: spirituality, identity, Ukrainian identity, national culture, philosophy of culture, axiology, philosophical anthropology, postcolonial research.

Постановка проблеми. Френсіс Фукуяма свого часу говорив про кінець історії [1]. Цим самим гегелівська ідея завершення історії стала на деякий час для постмодерного світу ідеєю кінця історії як різнопланового розвитку суспільств і завершеним типом демократичного ліберального суспільства, що має поширюватись без змін. Всі національні культури повинні прийти до цього типу суспільства, що особливо стосувалось пострадянського простору.

Тим самим християнська ідея «священної історії» поступово замінюється в Новий час ідеєю «історичного прогресу» як прогресу усього людства, кінець історії тим самим у філософії постмодерну знаменує прихід загальнолюдського розвитку до певної кінцевої точки – і це не божественна «омега», «омега-Христос» як у Тейяра де Шардена – це створення глобального світу, що живе за спільним законом. Унікальним зразком такого спільного закону є християнський досвід, саме за часів християнського середньовіччя з'явилась ідея людства як цілісності і Божого народу, що має втілювати вищі закони у своєму житті, без чого сучасні глобальні правові системи просто би не виникли.

Ф. Фукуяма сам поступово відходить від концепції «кінця історії», зараз він говорить не тільки про поширення демократичних установ, але про їхні зміни, роль України та Східної Європи у цих процесах [7].

Також розвиток націй та національних держав може перетворюватись на цивілізацію чи ні [2], а звідси і переоцінка самих понять, виплеканих європейською цивілізацією.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ставлення до кордонів пізнання як змінних та

успішно відсунених все далі та далі викликані надраціоналізацією та схиланням перед сциєнтистською парадигмою, що поширюються проектом Просвітництва. Духовність розуміється як другорядна чи приватна справа. Тим самим науковий оптимізм розуміється однобоко – існує нібито певний спільний простір, коли він займається розумом, то віра, досвід та традиції поступово витісняються. Поширення науки має призвести до безсмертя людини (або дуже довгого її життя), пізнання усіх законів природи та Всесвіту, тому помилково проголошується поступове зникнення інших духовних складових, що не гарантують миттєвий прибуток чи новий виток технічного прогресу.

Також, звичайно, це розвиток нових компетенцій – нові гуманітарні прогнози. Наприклад, прогноз, складений аналітиками World Economic Forum [8] на п'ять років. Прогнозується, зокрема, що 35% ключових запитуваних компетенцій зміняться. На першому місці через п'ять років найактуальнішою залишається компетенція з уміння вирішувати складні задачі (Complex Problem Solving), зросте на 52%. Друга за значущістю компетенція у майбутньому – критичне мислення (зараз на четвертому місці за актуальністю). Через надлишковість і легкий доступ до інформації насамперед необхідні навички інформаційного відбору, правильного переосмислення. На жаль, сучасна (і не тільки українська, але й європейська) освіта не задовольняє цю потребу. Третя за значимістю компетенція – креативність, оскільки у роботі все більше потрібні нестандартні рішення, що також мало враховується сучасними освітніми технологіями [8].

М. Кастельс вводить поняття інформаційного суспільства та інформаційної економіки [3], що відрізняються від індустріальної соціально-культурної системи не через джерела росту виробництва, а через переорієнтацію останніх на технологічну парадигму, в основі якої інформаційні технології. Саме ця технологічна парадигма, на переконання М. Кастельса, створює глобальну економіку і світову глобалізацію. На першому етапі інформаційної революції відбулись значні технологічні зміни процесів та продуктів, а також перерозподіл конкуренції: «Таким чином, чистим результатом першого етапу інформаційної революції стало розповсюдження економічного прогресу. Більше того, розповсюдження виробництва, заснованого на знанні, і керівництво на весь спектр економічних процесів у глобальному масштабі вимагає глибоких соціальних, культурних і інституціональних змін, а, враховуючи історію інших технологічних революцій, це займе деякий час. Ось чому економіка є інформаційною, а не просто заснованою на використанні інформації, оскільки культурно-інституціональні риси усієї соціальної системи повинні увійти у процес розповсюдження і використання нової технологічної парадигми» [3, с. 210].

Культурно-соціальними наслідками першого етапу інформаційного суспільства, першого етапу глобалізації є: внутрішня фрагментизація робочої сили на інформаційних виробників та решту; соціальне виключення багатьох індивідів та цілих сегментів суспільства, що не є інформаційними виробниками чи споживачами; поділ логіки глобальної мережі потоків капіталу та людського досвіду життя робітників; криза національної держави як суверенної одиниці і, відповідно, криза старої форми політичної демократії, а також народження нової форми державності – «мережевої держави», а також зростання ролі засобів масової інформації, крім того, маніпулятивних стратегій останніх.

Мета статті – прослідкувати трансформацію духовних та освітніх практик у сучасній культурі, розглянути духовність як основу сучасної української ідентичності

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Діалогічна природа комунікації формує ідентичність як знання природи власного «Я», що готове дати відповідь на виклики Іншого, тим самим формується не тільки моя ідентичність, але й моє місце у світі, моя духовність, межі моїх цінностей, аспекти розуміння категорій «добра», «зла», «блага», «відповідальності», формується онтологічність буття окремої ідентичності і суспільства як сукупності ідентичностей, – «артикулюючи свою самобутність, я

визначаю себе. Я реалізую потенціал, який є суто моїм» [5, с. 86].

Парадоксально, але стати індивідуальністю та особистістю можливо лише подолавши себе, відкривши до діалогу з іншим, коли людина замикається у собі, то вона стає об'єктом маніпуляції масової культури, підпадає під «відчуження», про яке так докладно розмірковує марксистсько-постфрейдистська філософія, втрачає зміст і ідентичність, нарешті людяність, про це має нагадати одна з головних праць Ч. Тайлора «Етика автентичності»: «Головна риса людського життя, про яку я хочу нагадати, це його докорінно діалогічний характер. Ми стаємо повноправними людьми, здатними зрозуміти себе, отже, визначити свою ідентичність, коли оволодіваємо мовами людського спілкування» [6, р. 47]. Ідентичність дозволяє розкритись автентичності. Тобто, концепція ідентичності сучасного канадського філософа Ч. Тайлора засновується на тому, що ідентичність – онтологічна категорія людського існування, для вироблення і підтримання ідентичності необхідна орієнтація на благо та відкритість комунікації, діалогу, що створює людську автентичність, стає необхідним «джерелом себе».

Це одним «джерелом себе», параметром ідентичності, Ч. Тайлор вважає відповідальність: «Але бути здатним відповідати за себе – означає знати, де ти перебуваєш, що хочеш відповісти. Ось чому ми природно схилиємось до обговорення нашої базової орієнтації в термінах того, хто ми... Як тільки цієї орієнтації досягнуто, вона визначає, з якої позиції ми відповідаємо, а отже визначає нашу ідентичність» [5, с. 47].

Тобто, відповідати, значить відповідати з певної позиції, тим самим підтверджуючи цю позицію, мати на увазі певну концепцію блага і захищати її в діалозі життя. Таким чином, ми можемо дійти висновку, що в концепції ідентичності Ч. Тайлора є вирішальною тріада «благо – діалог(комунікація) – відповідальність», підтверджена ідентичність, що несе відповідальність за себе, зберігає автентичність, безвідповідальна людина губить поступово як автентичність, так і ідентичність.

Ми в розвитку слобожанської культури виділяємо чотири основні види ідентичності, пов'язані з панівним світоглядом і структурою ментальності, тими базовими змінами, які темпорально та каузально обумовлюють той чи інший тип культури – бароковий, романтичний, модерний та постмодерний. Коли часові зміни є вирішальними, то ментальні зміни зберігають певну кумулятивність, накопичувальність ментальності, тобто елементи барокового світогляду присутні і у романтиці, постмодерний тип ментальності

засновується на модерному, модерний відкидає романтизм, але як свій елемент включає неоромантизм тощо. Звичайно ми тут обстоємо позицію складного еволюціонізму, культурної еволюції, яка зберігає сталі структури ментальності, переосмислюючи культурні універсалиї, але остаточно не втрачаючи їх. З нашої точки зору, ідентичність виступає центральним елементом будь-якої культури, національна ідентичність фундаментує та структурує національну культуру, визначає способи поширення тих чи інших духовних практик.

Модерний тип ідентичності намагається віднайти ідеальну людину, постмодерний тип ідентичності намагається віднайти досконалу мову, тим самим постає питання ідеальної комунікації, я – Іншого, здатного надати відповідь. Модерний дискурс ідентичності спрямований на те, щоб показати, «хто говорить», постмодерний дискурс ідентичності спрямований на те, «що говориться», тому можлива «смерть Автора» (Р. Барт), несуттєвість людини як наратора, існування нарації самої по собі. Питання «чому говориться», чому існує ідентичність – для того, щоб промовляти про себе – «я єсть народ, якого правди сила ніким зруйнована ще не була» (П. Тичина), тобто ідентичність зберігає себе і заявляє про себе, виголошуючи, що вона засновується на абсолютних цінностях – «правді», «справедливості», які самі по собі є непорушними, самототожними, тими, що не підлягають руйнуванню, вічними.

Телеологічне питання – «для чого говориться», чому ідентичність створює дискурси, на наше переконання, також пов'язана з вищими абсолютними цінностями – людиною, Богом, Любов'ю, кінцева мета ідентичності вибудовує вищу ієрархію цінностей, вписатись у цю ієрархію цінностей – в перспективі Божественної благодаті відкрити персональність і особистість людини, пов'язати Любов'ю різні види самоозначення і самоідентифікації. Модерний тип ідентичності присутній не тільки в колоніальних, але і в постколоніальних дослідженнях – розширюючи число тих, хто говорить, він часто зводить те, що говориться, до погодження, боротьби, опору, дії тих чи інших ідеологічних соціально-політичних факторів, залишаючи поза увагою сенс висловлювання як екзистенціального акту.

Постколоніальний дискурс, постколоніальне дослідження, а ми тією чи іншою мірою використовуємо і постколоніальну методологію, не може обійтись без розвиненого типу модерної ідентичності, представленого та вагомого в модерних дискурсах. Постколоніальні дослідження можливі як критика модерного типу ідентичності, але, принаймні, він повинний бути сформованим і навіть частково

відрефлексованим. Український постколоніальний дискурс не можливий без взаємодії модерного та постмодерного типу ідентичності, це і критика модерного, і критика постмодерного способу бачення проблеми.

Бароковий тип ідентичності дещо нагадує постмодерний – він також намагається віднайти ідеальну мову, ідеальний спосіб комунікації. Бароковий тип ідентичності в дечому відновлює християнський середньовічний світ, де все взаємопов'язано і все промовляє до Бога, намагається знайти відповідь від цього ідеального слухача та читача. Тому ми можемо говорити про бароковий медієвізм. Стосовно Слобожанщини, то через те, що часи Середньовіччя були для Слобожанщини втраченим історичним часом, а територія Слобожанщини – Диким Полем, то можна говорити тільки про бароковий тип ідентичності як перший історично сформований тип. Через швидкість та спонтанність його формування він увібрав частину рис запізненого українського Ренесансу і подовжив ренесансну епістему мислення, яку ми виразно можемо бачити у представників Харківського колегіуму, зокрема у Г. Сковороди, і пізніше у передромантиків, помилково ототожненими з українським класицизмом, зокрема у Г. Квітки-Основ'яненка. Ідеальна комунікація українського слобожанського бароко завжди перервана, дискретна, вона кличе, закликає, «визискує», але залишається без остаточної відповіді, не потребує її. Тому вона риторична, для барокового типу ідентичності характерно поєднання риторики Середньовіччя та Ренесансу. Поєднується розуміння Середньовіччя Бога як ідеального ритора, майстра-поета, що створює відкритий для комунікації світ, та ренесансне розуміння людини як історичного та позаісторичного, трансцендентного промовця.

Щодо романтичного типу ідентичності в культурі Слобожанщини, то, на нашу думку, це найбільш складний та синтетичний тип ідентичності. Він тісно пов'язаний з модерним типом, переплітаючись з ним, впливаючи на нього, відроджується у неоромантиці модерну. Романтичний тип дискурсу спрямований на віднайдення (колись існуючої) ідеальної людини і створення ідеальної культури (ідеального суспільства). На відміну від модерну, для якого створення ідеальної людини – завдання майбутнього, що тільки може починатись у теперішньому, романтичний тип ідентичності заснований на переконанні, що ідеальна людина існувала у минулому, звідси особлива міфологічність романтичного типу ідентичності, інтерес до історії та фольклору як справжньої втраченої історії. Ідеальна людина настільки апріорна для романтичного типу ідентичності, що

можна відступати від її імені. Романтичний тип ідентичності пов'язаний з міфом спеціально сконструйованим та реконструйованим. Романтичний тип ідентичності в культурі Слобожанщини переплітається також з програмою та культурою Просвітництва. Просвітництво можна розділити на два етапи – кінець XVIII – початок XIX століття – власне Просвітництво та кінець XIX – початок XX століття – неопросвітництво.

Бароковий тип ідентичності пов'язаний з риторикою, проповіддю, метафізикою архітектури, християнським богослов'ям і ренесансним магізмом.

Романтичний тип ідентичності пов'язаний з міфом, історичним міфом, лірикою, ліричним началом, поетом як художником, який якщо не є ідеальною людиною, то може свідчити про цю ідеальну людину. Романтичний тип ідентичності, зокрема, спирається і на національний історичний міф, розвиває його, сприяє національному самовизначенню і національному державотворенню. Ліричне та індивідуальне начало поєднуються, тому романтичний тип ідентичності якнайкраще презентується у поезії, в романтичному портреті, загалом змалюванні світу через себе. В цьому присутній суб'єктивізм романтичного типу ідентичності. В той же час – це суб'єктивізм міфу, художник при всій своїй унікальності є певним способом промовляння, ретрансляції цього міфу. Він «прозріває вищі світи» (А. Метлинський) для того, щоб затвердити міф як вищий свідок.

Модерний тип ідентичності пов'язаний з цілим рядом наративів, які виробляють певну ідеологію: історичний міф вже не виводиться з минулого, а спрямовується у майбутнє.

Історичний міф працює для підтримки національного чи імперського самовизначення, при цьому національне та імперське самовизначення віддиференційоване, вони знаходяться або в конфліктних відношеннях (не співпадаючі типи національної та імперської ідентичності), або в наступі, експансії одного з цих видів самовизначення та ідентичності на інший. Коли для романтизму характерні співіснуючі лояльності, співіснуючі національні ідентичності, то для модерну характерно або поглинання імперською ідентичністю національних, або національне відмежування, в крайніх випадках національний опір імперській ідентичності. Створення за часів модерну надімперії та світової «імперії» (М. Хардт, А. Негрі) переводить проблему у межі протистояння надімперської чи глобалізаційної світової ідентичності та окремих національних ідентичностей. Модерне протиставлення нації та імперії створює особливу політику, де ідентичність, в першу чергу, стає політичною справою, що реалізується насамперед

через освітні та дисциплінарні заходи щодо ідентичності. В демократичних модерних суспільствах при цьому посилюється освітній компонент тиску на ідентичності заради створення імперської гомогенної ідентичності.

Висновки. Для модерного суспільства питання ідентичності стає центральним, при різних шляхах модернізації суспільства питання ідентичності виникає у першу чергу, держави та нації часів модерну саме через механізм національної ідентичності підтримують та плекають духовність. Модерне суспільство засновується на раціональності, на відміну від романтичного типу суспільства, заснованому на міфі. Раціональність вимагає розвиток форм контролю, а звідси більш досконалих способів класифікації ідентичностей.

Модерне суспільство оформляє як національні, так і імперські ідентичності. Модерна ідентичність пов'язана з національною державою, де громадянська і політична компоненти ототожнюються, отже це особливий тип держави – «нація-держава». Оскільки відбувається одночасне оформлення нації, національної ідеї та політичне оформлення нації, національної ідентичності та громадянства. Зі створенням національної держави відбувається переосмислення її складових, відбувається відмежування від етнічних меншин. Через усвідомлення іншості етнічних груп, їх особливої етнічності, етнічної ідентичності, що не співпадає з національною ідентичністю панівної нації, формується загальне уявлення про права етнічних груп, елементи спільності нації та етносу. При визначенні спільності стає питання універсальності людської природи, а отже універсальності прав. Оскільки етнічні групи мають право на етнічність, то таким же правом наділяється і панівна етнічна група – нація. Таким чином етнічність розуміється подвійно – те, що оформлено політично, і те, що політично і законодавчо повинно захищатись (етнічна група). Це похідна етнічність, яка стає зрозумілою після політичного оформлення нації та груп. Модерн засновується як на первісній етнічності, що шукає свого політичного виходу, громадянства, так і на похідній етнічності, яка нам уявляється як щось додаткове, надлишкове, що існує поза політикою, державою, в наших термінах, культурно обумовлено як культурний надлишок, культурна універсалія, як абсолют Іншості, Інший, що промовляє до чужинців і стає усвідомленим після захисту цих чужинців: у них є «своє», значить, коли ми захищаємо їхнє «своє», то і у нас є це «своє» – етнічність, яку ми маємо право захищати не тільки політичними засобами, а навпаки, не-політичними засобами (громадянське суспільство, екологічні рухи, рухи за автентичність культури, рухи

за визнання громадянства чужинців, починаючи від Римської імперії тощо).

Модерний тип ідентичності впливає з національної держави, нації-держави, підтримує її. Модерний тип ідентичності будується за вертикальним принципом, коли налаштовується вертикаль влади, влада стає фукільдіанською «владою-знанням» і підтримується освітою, масовою культурою, засобами масової інформації і регламентованими соціальними інституціями (чиновництвом, армією, церквою, репресивним апаратом тощо). Національна держава потребує розгалуженої мережі своєї підтримки, але ця мережа насаджується зверху, що остаточно індивідуалізує та знеособлює модерну людину (вона знаходиться поза общиною, Інші для неї не близький, а соціальний і державний Інший). Модерний тип ідентичності заснований на освіті, педагогіці як особливій техніці людини, а також на індивідуалістичних нарративах. Модерний тип ідентичності може констатувати вже втрату горизонтальних суспільних зв'язків – родинних, товариських, кланових і громадських. Модерний тип ідентичності – міський, державний, це окремий індивід, соціальний атом міського чи державного механізму. Місто Середньовіччя чи Відродження як духовна спільнота людей поступається місту модерну, де кожний індивідуальний лише тією мірою, наскільки йому вигідно, і взаємозамінний, наскільки вигідно нації-державі. Модерний тип ідентичності тісно пов'язаний з утилітаризмом Бентама, модерною утопічністю – пошуком найбільшого середнього еквіваленту щастя для усіх. Індивідуальність стає індивідуальністю одинака і ідентичність стає способом індивідуального вирішення національного завдання.

Модерний тип ідентичності пов'язаний з нацією-державою, яка намагається максимально розповсюдити свій вплив, модерний тип ідентичності виробляє колоніальний світ, де відбувається чіткий поділ на метрополію та колонії, особливим типом колоній стають внутрішні колонії. У випадку з Україною, ми можемо бачити складне поєднання зовнішнього та внутрішнього колоніалізму, особлива небезпека внутрішнього колоніалізму полягає у тому, що до кінця залишається неясним, хто підкорювач, а хто підкорений. Тому опір часто неможливий, або є випадком граничного абсурду. Наприклад, ми можемо говорити про перший випадок, коли М. Хвильовий відрікався і засуджував «хвильовізм» як щось чужорідне, або про спротив радянській системі головного героя в «Саду Гетсиманському» Івана Багряного.

Модерний тип ідентичності плекає індивідуальність, що має вертикальні зв'язки, а не горизонтальні соціальні відносини – плекає кар'єру, а

не родину, посаду, а не обов'язок. Модерний тип ідентичності виражається у масовій культурі, масовому заклику до кожного – у журналістиці, радіо, телебаченні, засобах масової інформації, романі як індивідуалістичному читанні, окремій нарації, що у своїй оповіді тяжіє до безперервності одної історії. Дизайн замінює живопис і скульптуру, зображувальне мистецтво повинно закликати (плакат, сатира, карикатура), театр та кінематограф стають пропагандистськими, дидактичними, роман замінює повість та оповідання, лірика замінюється поетичною технікою, форма визначає зміст. Модерний тип ідентичності підтримується рекламою та пропагандою, практиками культурного унормування та підкорення, в тому числі й колоніального. Не останню роль відігравав і розвиток модерного роману як особливого нарративу. На це розуміння роману звертає увагу Е. Саїд у «Культурі й імперіалізмі»: «...роман як культурний артефакт буржуазного суспільства й імперіалізм немислимі один без одного. ... Імперіалізм і роман настільки підтримують один одного, що, на мою думку, неможливо читати один, не маючи в якийсь спосіб справи з іншим. Проте це ще не все. Роман є інтегральною, квазіенциклопедичною культурною формою. Він містить і дуже впорядковані сюжетні механізми, і цілу систему соціальної референції, що залежить від чинних інституцій буржуазного суспільства, їхнього авторитету та влади. Герой і героїня роману демонструють невгамовність і енергію, притаманні підприємливій буржуазії [4], а пригоди, які чекають на них, відкривають їм межі того, чого вони можуть прагнути, куди піти і ким стати. Отже романи завершуються або смертю героя чи героїні (Жульєн Сорель, Ема Боварі, Базаров, Джуд Непомітний), які через свою надмірну енергію не вписуються у звичний порядок речей, або угамуванням героя (зазвичай після шлюбу чи віднайдення своєї ідентичності, як у романах Остен, Дікенса, Теккерея та Джордж Еліот)» [4, с. 122].

Роман підтримує та виробляє модерний колоніальний тип. Не випадково, що українські письменники намагаються боротися проти колоніального типу ідентичності засобами роману. Для нас особливо цікавими в цьому відношенні є два романи – «Місто» Підмогильного і «Вальдшнепи» Хвильового. Модерний тип ідентичності намагається знайти трансцендентне виправдання ідеології та найкращим способом такого виправдання стає соціальна утопія, наприклад, та ж «загірна комуна» М. Хвильового. Це трансцендентування та трансгресія модернізму, намагання знайти трансцендентні основи перетворення найбільше характерно для футуризму, в живопису це творчі

пошуки Д. Бурлюка, К. Малевича та В. Єрмілова, М. Семенка, М. Хвильового, В. Підмогильного.

Постмодерний тип ідентичності в культурі Слобожанщини пов'язаний з переосмисленням модерну, він не стільки критичний, скільки об'єднувальний. Модерний тип ідентичності в українській культурі був пов'язаний з радянськістю, грандіозними завданнями реформування світу і створення нової ідеальної людини. Людське буття у глобалізованому світі повинне спиратись на поновлені гуманістичні ідеали, відчуття дому та безпеки, але також на нову етику, засновану на принципах свободи, демократичності та поваги до кожної індивідуальності, що поширює нове розуміння духовності у зв'язку з національною культурою та національним світоглядом.

1. Блюменфельд С. (Samuel Blumenfeld) И Фукуяма провозгласил конец истории... напрасно [Електронний ресурс] / С. Блюменфельд. – Режим доступу : <http://inosmi.ru/politic/20170818/240065836.html><http://inosmi.ru/politic/20170818/240065836.html>

2. Дацюк С. Нація та цивілізація [Електронний ресурс] / С. Дацюк. – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/59f9a7ca7947d/>

3. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество, культура / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 610 с.

4. Саїд Е. Культура й імперіалізм / Едвард Саїд ; пер. з англ. К. Ботанова, Т. Цимбал, Н. Ґхазалі., Т. Марценюк. – Київ : Критика, 2007. – 608 с.

5. Тайлор Ч. Мультикультуралізм і «політика визнання» / Ч. Тайлор (Чарльз Тейлор) ; пер. з англ. – К. : Альтерпрес, 2004. – 172 с.

6. Taylor Ch. The Ethics of Authenticity/ Ch. Taylor. – Cambridge MA : Harvard University Press, 1991. – 118 p.

7. Taylor Ch. The sources of the self: The making of the modern identity / Ch. Taylor. – Cambridge, Massachusetts and London, England, 1989. – 680 p.

8. Фукуяма Ф. Евромайдан – это грандиозная битва за расширение демократических форм правления... [Електронний ресурс] / Ф. Фукуяма. – Режим доступу : <https://zn.ua/internal/frensis-fukuuyama->

[evromaydan-eto-grandioznaya-bitva-za-rasshirenie-demokraticeskikh-form-pravleniya-.html](https://zn.ua/internal/frensis-fukuuyama-)

9. Хардт М., Негри А. Империя / Майкл Хардт, Антонио Негри ; пер. с англ. за ред. Г. В. Каменской, М. С. Фетистова. – Москва : Праксис, 2004. – 440 с.

10. World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// hr-portal.html](http://hr-portal.html)

References

1. Blumenfeld, S., 2015. *I Fukujama provozglasil konec istorii... naprasno* [And Fukuyama proclaimed the end of history ... in vain]. URL: <http://inosmi.ru/politic/20170818/240065836.html><http://inosmi.ru/politic/20170818/240065836.html> (2018, Yanvar', 4). [in Russian].

2. Datsyuk, S., 2017. *Natsiya ta tsyvilizatsiya* [Nation and Civilization]. URL: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/59f9a7ca7947d/> (2018, Sichen', 4). [in Ukrainian].

3. Kastel's, M., 2000. *Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo, kul'tura* [Information Age: Economics, Society, Culture]. Moscow: GU VShJe. [in Russian].

4. Said, E., 2007. *Kul'tura ji imperializm* [Culture and imperialism]. Kyiv: Krytyka. 608. [in Ukrainian].

5. Taylor, Ch., 2004. *Mul'tykul'turalizm i «polityka vyznannya»* [Multiculturalism and the «policy of recognition»]. Kyiv: Al'terpres. 172. [in Ukrainian].

6. Taylor, Ch., 1991. *The Ethics of Authenticity*. USA: Harvard University Press. [in English].

7. Fukujama, F., 2015. *Evromajdan – jeto grandioznaja bitva za rasshirenie demokraticeskikh form pravlenija...* [Euromaydan is a grand battle for the expansion of democratic forms of government ...]. <<https://zn.ua/internal/frensis-fukuuyama-evromaydan-eto-grandioznaya-bitva-za-rasshirenie-demokraticeskikh-form-pravleniya-.html>> (2018, Yanvar', 4). [in Russian].

8. *World Economic Forum* <[http:// hr-portal.html](http://hr-portal.html)> (2018, January, 4). [in Russian]